

Цитування:

Руденко С. Б. Метакультурологія: конвергенція науки про культуру та музеєзнавства. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 2. С. 25–35.

Rudenko S. (2025). Metaculturology: Converging the Science of Culture and Museology. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 25–35 [in Ukrainian].

Руденко Сергій Борисович,
доктор культурології, доцент,
в.о. завідувача кафедри мистецтвознавчої
експертизи
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-2319-1845>
udenkosb@ukr.net

МЕТАКУЛЬТУРОЛОГІЯ: КОНВЕРГЕНЦІЯ НАУКИ ПРО КУЛЬТУРУ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА

Мета дослідження – верифікація концептуальних підходів до трактування потенціалу міждисциплінарної конвергенції культурології та музеєзнавства в контексті соціогуманітарного наукового знання. **Методологія.** Ситуаційний аналіз при з'ясуванні обставин формування дисциплінарних дискурсів, логіко-дедуктивний метод для верифікації міркувань про перспективи розвитку доменів наукового, університетського та практичного фахового знання, скептичний емпіризм при окресленні «цехових» кордонів дисциплін, моделювання потенційних напрямів конвергенції культурології та музеєзнавства. **Наукова новизна** Всередині метакультурологічного фрейму взаємодія науки про культуру та музеєзнавства може набути різних форм. Він може поєднувати як конвергенцію, так і дивергенцію, що буде результатом зіткнення концептуальних каркасів культурології та музеєзнавства. Їхнє взаємопроникнення може мати різні наслідки для обох доменів. Бістабільність (гомеостаз) – рівноважний стан, коли кожна з дисциплін посідатиме свою нішу (наприклад, у диспозиції теорія – практика). Цей стан не характеризуватимуться глибоким взаємопроникненням. Редукція (домінування) – в результаті конкуренції одна із дисциплін, зрештою, асимілює іншу. Брикколаж (симбіоз) – гетерархічне поєднання елементів обох дисциплін, що спрямовані на розв'язання конкретних проблем, наприклад, формування культурних ідентичностей. В даному випадку брикколаж розглядається як відкрита система, до якої можуть доєднуватися елементи й інших дисциплін. Не йдеться про реалізацію чітко окресленого проєкту синтезу культурології та музеєзнавства, а, натомість, про ситуативне ладнання гносеологічних потенціалів зазначених дисциплін до культурницьких проблем. Остання форма взаємодії розглядається як більш релевантна. **Висновки.** Дослідження показало, що очікування від гносеологічного потенціалу і культурології, і музеєзнавства, взятих окремо, є завищеними, оскільки обидві ці науки знаходяться на ранній стадії свого формування. Водночас, і культурологія, і музеєзнавство за цей час накопичили значну кількість тупикових відхилень, які вже не можна виправити. Це саме стосується і галузей знань, що традиційно звертаються до культурної проблематики. Конвергенція культурології та музеєзнавства, що вже намічена в рамках міждисциплінарних досліджень культурних та соціокультурних інститутів, сприятиме виходу зі стану стагнації зазначених дисциплін. Насамперед, йдеться про створення поля метакультурології, що врахує негативний досвід габітуального розвитку науки про культуру та музеєзнавства, та накреслить нові напрями їхнього поступу.

Ключові слова: метакультурологія, культурологія, музеєзнавство, музеєзнавство, музеєзнавство, міждисциплінарність, спеціальність В 12, пам'яткознавство, культурні цінності, культурні репрезентації, сенси, смисли, культурологічні проблеми.

Rudenko Serhii, D.Sc. in Cultural Studies, Associate Professor, Acting Head of Department of Art Expertise, National Academy of Culture and Arts Management

Metaculturology: Converging the Science of Culture and Museology

The purpose of the study is to verify conceptual approaches to interpreting the potential of interdisciplinary convergence between science of culture and museology within the context of socio-humanitarian scientific knowledge. **The research methodology** employs a situational analysis to clarify the circumstances of disciplinary discourse formation, a logical-deductive method for verifying arguments regarding the prospects for the development of domains in scientific, academic, and practical professional knowledge, sceptical empiricism for delineating disciplinary 'guild' boundaries, and modelling potential directions for the convergence of culturology and museology. **The scientific novelty.** Within a metaculturological framework, the interaction between the science of culture and museology can take various forms. This interaction may encompass both convergence and divergence, emerging from the clash of the conceptual frameworks of culturology and museology. Their interpenetration can have diverse consequences for both

domains. Bistability (Homeostasis): state of equilibrium where each discipline maintains its niche (e.g., in a theory-practice disposition). However, deep interpenetration will not characterise them. Reduction (Dominance): as a result of competition, one discipline ultimately assimilates the another. Bricolage (Symbiosis): heterarchical combination of elements from both disciplines aimed at resolving specific problems, such as the formation of cultural identities. In this case, bricolage is viewed as an open system that can integrate elements from other disciplines. It does not represent the realisation of a clearly defined project for the synthesis of culturology and museology at the tactical level. It operates only at the strategic level, utilising the epistemological capabilities of every discipline necessary to solve problems of the cultural process. Bricolage is the more relevant way of developing metaculturology. **Conclusions.** The study revealed that expectations regarding the epistemological potential of culturology and museology, when considered separately, are inflated, as both sciences are in the early stages of their formation. Concurrently, both culturology and museology have accumulated a significant number of dead-end deviations that can no longer be fixed. This also applies to fields of knowledge that traditionally address cultural issues. The convergence of the science of culture and museology, already outlined within interdisciplinary studies of cultural and sociocultural institutions, will facilitate an exit from the stagnation of these disciplines. Primarily, this involves the creation of a field of metaculturology that will consider the negative experience of the habitual development of the science of culture and museology and outline new directions for their advancement.

Keywords: metaculturology, culturology, museology, museology, interdisciplinarity, specialty B 12, heritage science, cultural values, cultural representations, senses, meanings, culturological problems.

Актуальність теми дослідження. Посилення технологізації суспільного життя спричиняє поглиблення кризи соціогуманітарного знання. Все частіше до представників цієї гносеологічної царини висуваються вимоги продемонструвати економічний ефект, компетентнісний функціонал, відповідність кон'юктурі ринку їхньої сфери діяльності, фактично, – довести своє право на існування. Функція заступає смисл: питання про те, заради чого існує соціогуманітарне знання навіть не ставиться. При тому, що проблематика наук про людину й суспільство безпосередньо пов'язана із сенсами загалом. Зрештою, сама постановка питання «заради чого?» опиняється на маргінесі. Водночас, поза увагою залишається потенціал соціогуманітарної сфери у відповіді на майбутні виклики, зокрема, пов'язані з автоматизацією інтелектуальної діяльності, розмиванням багатоманіття людської ідентичності, руйнуванням хиткого світового світопорядку та інші глобальні проблеми. Отже, з одного боку, нагальність соціогуманітарних наук зростає, а з іншого, – їхня соціальна роль парадоксальним чином упосліджується.

Окреслені процеси отримують відлуння у інтеграційно-диференціальних тенденціях соціогуманітарної гілки знань. В зв'язку з цим, особливо цікавою є динаміка молодих наукових галузей, котрі є достатньо пластичними для того, щоб виступити драйвером реновації наук про людину й суспільство. Серед них виокремлюються культурологія та музеєзнавство, котрі постали майже одночасно – трохи більше ста років тому – і зараз входять у стадію конвергенції. На передньому краї цих тенденцій опинилася Україна. Російсько-українська війна стала

каталізатором різкої оптимізації системи освітніх спеціальностей. Екстремальні умови змушують відсікати ті освітні й наукові треди, що перетворилися на «бульбашки», й залишати найбільш життєздатні домени університетського знання. Таким чином, здійснюється спроба розв'язати проблеми, що назріли досить давно, проте не вирішувалися через лаги інтелектуальної культури.

Практична проблема полягає у тому, щоб з'ясувати, чи не є запропонований концепт трансмутації культурології та музеєзнавства хибним, і чи не потягне він за собою до деградації науки, освіти і практики у сфері культури, музейництва та культурної спадщини. При тому, що проблематика ідентичності, її втілення у спадщинних репрезентаціях, формування культурного та інформаційного суверенітетів довкола українських культурних просторів, нагальна потреба культурної експансії (як виявилось, єдино можливого напрямку не лише лідерства, а й самої екзистенції національних культур), набувають особливої актуальності в контексті участі України в глобальному протистоянні цивілізації і варварства. Для цього треба звернутися до вирішення наукової проблеми моделювання спільного габітусу культурології та музеєзнавства. Крім того, необхідно визначити, чи не є вказані процеси лише наслідком аберації українського ракурсу. Залучення світового контексту дисциплінарного конституювання культурології та музеєзнавства є необхідною умовою верифікації гіпотез міждисциплінарної конвергенції.

Аналіз досліджень і публікацій. Дискурс про міждисциплінарні взаємозв'язки музеєзнавства та культурології були започатковані ще фундатором науки про

культуру Л. Уайтом [18]. На шляху до легітимації культурології виникали перепони, серед яких, на перший погляд, досить комічні й дріб'язкові, проте, як виявилось, досить значущі. Справа в тому, що поняття «культурологія» є «варваризмом», тому що воно поєднує в собі латинський та грецький компоненти. Через це Уайт стикався із надто конструктивними та, зрештою, парадоксальними закидами «пуристів» згідно з яким відсутність оптимального нотату заперечує сам денотат. Це викликало роздратування Уайта, котрий обурювався з приводу того, що вже існує наука музеологія (!) (щоправда, в цьому випадку, відповідне поняття має суто грецьке походження), а культурологія залишається поза академічним визнанням, попри її потенційно більш ґрунтовний академічний статус. Отже, науковець вважав, що культурологія є фундаментальнішою, ієрархічно вищою по відношенню до музеєзнавства. Останнє, на думку Уайта, всього лиш позначає дослідження, які проводяться в музеї. Так, ніби музеологія – це, скоріше, метафора, а не повноцінна наука. Отже, саме Уайт був першим, хто звернув увагу на взаємозв'язки культурології та музеєзнавства, побудовані на зверхності й домінуванні науки про культуру.

Втім самовпевненість та знецінення за рахунок іншої дисципліни не додали культурології балів на шляху до утвердження в академічному середовищі. В подальшому, у західній науковій традиції статус культурології не так заперечувався, як ігнорувався. Саме поняття знайшло прихисток у радянському середовищі, котре не гребувало експропріювати у ворожого заходу навіть те, що було недбало ним відкинуто. Натомість, у цивілізованих країнах наука про культуру набула евфемічної багатолітності. Проблеми культури безпосередньо досліджувалися соціологами, культурними та соціальними антропологами, культуральними істориками, дослідниками колективної пам'яті, та в рамках культурницьких студій. Останні, фактично, стали, переважно, «теорією» громадського активізму, при цьому, з наукового боку, вони мали суто прикладний характер, поза теоретико-гіпотетичним полем.

Музеєзнавство, як не дивно, достатньо довго трималося осторонь культурологічної проблематики, вступивши у затяжну фазу схоластичних суперечок про його статус як університетської дисципліни, особливий предмет і метод музеології (це зближувало його із радянським варіантом культурології), її

метафізичні підвалини та, навіть, уточнення дефініції поняття «музей» так, ніби вона може вплинути на реальну роботу музеїв [5, 6]. За останні десятиліття музеєзнавство зазнало відчутного впливу культурницьких студій та досліджень пам'яті. Двадцять-тридцять років тому в окремий трек виділилося пам'яткознавство, що на заході отримало найменування «heritage science».

Найбільш чітко дисциплінарні проблеми музеології в контексті соціогуманітарного знання були сформульовані Т. Шолою. На його переконання, жодна наукова дисципліна не може формуватися довкола інституції. Наприклад, немає «школознавства», але є педагогіка, відсутнє армієзнавство, проте є воєнна наука, а лікарнезнавство не може заступити медицину. Ці міркування, зазвичай, завершувалися малозрозумілим жартом про «бабуселогію», що слугував у музеологічних колах як шиболет. Важливо зауважити, що аналогії не так легко продовжити: окреслені наукові сфери мають дещо спільне, а саме – тісний зв'язок теорії і практики. В той час як характерний для українського наукового дискурсу поділ на природничі й технічні науки, не враховує їхній взаємозв'язок як теоретичного і прикладного знання. А, наприклад, математика, може розглядатися, водночас, і як «цариця», і як «служниця» наук. Філософія продукує ідеології, проте має вкрай обмежений вплив на їхнє практичне застосування та інтерпретацію, навіть тоді, коли самі філософи безпосередньо долучаються до суспільних процесів.

На думку Шоли, необхідно було віднайти таке соціокультурне явище, яке б було ширшим за музеї, зокрема, в хронологічному сенсі. Зрозуміло, що поняття «музеальність», яке, позірно, розв'язувало цю проблему відкидалося Шолою через інституційний референс. Його міркування, з кінця 1980-х років і до сьогодення пройшли своєрідну еволюцію від науки про спадщину (heritology), згодом, «мнемологію», транзитом через екомuzeологічну, інформаційну та кібернетичну концепції, – до мнемософії та, зрештою, позбувшись згадки про пам'ять, – мудрості як такої (але не філософії), заснованої на суспільному досвіді, втіленому в культурній історико-культурній спадщині [16, 17]. Зрештою, спадщинна наука, на думку Шоли, мала б трансформуватися у практично орієнтовану доктрину.

Хорватський дослідник, фактично, запропонував метанаукову рамку, котра була в подальшому, розвинена у інших роботах [6]

втілювались у міждисциплінарне пам'яткознавство, котре мало охопити дослідження усього різноманіття уречевленої історико-культурної спадщини. Втім, підходи Шоли і автора цієї статті різнилися. Хорватський дослідник у своїх міркуваннях був налаштований футуристично й холістично. Науковець висловив переконання у тому, що знання про мудрість-спадщину буде синкретичним: розміє умовні соціальні поля, поєднуючи теорію та практику, фаховість та аматорство, саме життя та його репрезентації тощо. При цьому, музейні інституції вчений вважав нестійкими, передрікаючи їхню елімінацію у майбутньому. Натомість, у роботах автора цих рядків на перший план виходила специфічність, процеси диференціації пам'яткознавчого знання, що, врешті-решт, посилювало особливості усієї метанауки пам'яткознавства. Інституційний підхід до класифікації самих пам'яток, та, як наслідок, пам'яткознавчих дисциплін, розглядався як базис для розвитку відповідного технологічного знання. Звідси, можна було перейти розв'язання проблеми призначень музею, пошуку найбільш оптимального з них, що складало б його сенс у перспективі соціокультурного розвитку [5].

Обидва підходи, приводять до проблеми габітуальності (тісного взаємозв'язку науки, навчання і практики) культурології та музеєзнавства. Може здатися, що, з наукової точки зору, проведення дисциплінарних демаркацій, на відміну від редукцій (зведення однієї наукової галузі до іншої) не є важливою, оскільки проблемне поле не залежить від формальних кордонів між науками. З іншого боку, ця проблема має безпосередній вплив на підготовку фахівців, формування стандартів освіти та освітніх програм і, зрештою, майбутнього інститутів культурної спадщини, передусім музеїв, оскільки динаміка їхнього розвитку безпосередньо залежить від людського капіталу.

Наступна проблема полягає у тому, чи може культурологія стати тією шуканою Т.Шолою наукою, що вийде за межі інституційної детермінації, а музеєзнавство або, ширше музеологія (куди можна віднести і нерухомі пам'ятки) – стане реальним практичним втіленням абстрактної культурології, котра, з одного боку, загрузла у схоластичній трясовині, а з іншого, – представлена такою кількістю варіантів, що, майже, збігається з числом культурологів.

Мета дослідження полягає у верифікації концептуальних підходів до трактування

потенціалу міждисциплінарної конвергенції культурології та музеєзнавства в контексті соціогуманітарного наукового знання.

Виклад основного матеріалу. На думку Ю. С. С. Чунг [12], музеологія стосується не лише роботи в музеях, попри традиційні уявлення академічних середовищ у США (котрі, мабуть, не надто не зазнали кардинальних змін з часів Уайта). Музеологічний дискурс є релевантним для опису й пояснення різноманітних культурних явищ, котрі знаходять своє вираження у широкому спектрі культурних артефактів, зокрема, спадщині. Втім, Чунг не наполягає на масштабуванні своєї ідеї, використовуючи запропонований підхід для розв'язання авторських дослідницьких задач.

М. Пухнер [4] вказує на необхідність відродження соціогуманітарного знання на основі актуалізації культурної спадщини як важливого елементу людської самоідентифікації. Культурологія не може існувати лише як сфера вузькоспеціалізованого знання, а могла б розвиватися за вікі-моделлю [5], коли якомога більше дієвців залучено у формуванні логосу культури. В протилежному випадку, на науку про культуру та її гуманітаристику в цілому чекає колапс. Важливо звернути увагу на те, що Пухнер поклав в основу своїх міркувань спадщинну редукцію культури, що не є загальновизнаним. Інтелектуали схильні до туманних тез на кшталт «культура – це не артефакти», що звучить претензійно, але порожньо. Оскільки навіть елементарний мислений експеримент, в якому зникають усі твори, наприклад, італійського Відродження, ставлять під сумнів подальший розвиток усієї цивілізації.

На думку Пухнера, відчуження людини від культури в цілому та культурної спадщини зокрема, з яких вона постає, може мати далекосяжні негативні наслідки. Втім, дослідник не запропонував концепції габітуальної де(ре)конструкції наукового знання, пов'язаного з культурою, імовірно, залишивши це академічному середовищу, котре, ніби, надмір ускладнює розуміння культури, в той час як Пухнер прагне його спростити, спираючись на сумнівну догму про те, що примітивізація сприяє популяризації.

Треба зауважити, що за результатами огляду наукових робіт, присвячених культурологічній динаміці, не повинна скластися думка про те що, культурна спадщина, музеї безумовно посідають чільне місце в тематиці культурних досліджень.

Наприклад, Ю. Сабадаш, у своєму огляді української культурології за останні більш-ніж тридцять років [8], не приділила цій проблематиці ні щонайменшої уваги (хоч видавцю, звісно, довелося поставити на обкладинку перші ліпші пам'ятки, щоб візуально було зрозуміло, що книга – про культуру, котра уречевлюється в культурній спадщині). Дослідниця, фактично, відсунула музеологію, пам'яткознавство, студії пам'яті у terra інкогніта в своїй моделі «дослідницького простору української культурології», котрий постає для неї, скоріше, як територія культурознавства, що існує лише на сторінках обраних нею книжок, статей. Зрештою, не дивно, що авторка відчуває розгубленість щодо перспектив розвитку української культурології. Свої складнощі науковиця, з одного боку, пояснює війною, а з іншого, – заперечує цю тезу, підкреслюючи що культурологія розвивається за власними законами, котрі, парадоксальним чином, є невразливими для соціальної динаміки.

Виглядає дивним, як культурологія може опинитися осторонь культурницького геноциду, здійснюваного росією проти України. Навпаки, ця дисципліна повинна переживати сплеск розвитку – зокрема, як вираження боротьби за просторове символічне означення української землі, що безпосередньо пов'язане із культурно-історичною спадщиною [7]. Важко також зрозуміти, як можна здійснювати дослідження в рамках «тематичного блоку» «культурологія – національна ідентичність» без втілень цієї ідентичності у пам'ятках та відповідних комеморативних практиках й культурно-символічних просторах. Це стосується також взаємодії між культурологією та мистецтвознавством, наукову розробку якої важко уявити без музейних репрезентацій, в тому числі, представлених на спеціальних цифрових платформах [15]. Отже, одним із ключових напрямів розвитку культурології є дослідження методології створення спадщинних репрезентацій.

Якщо розглядати культурологію як історіографію досліджень культури, то, навіть в такому випадку, з поля зору не повинні вислизати наукові проблеми, представлені у вигляді гіпотез та їхніх спростувань. Їх недоречно підміняти дескрипцією тематичного ландшафту, позбавленого когнітивного скелету. За таких обставин, історіографія починає тяжіти до суб'єктивного списку літератури замість об'єктивованого конструкту наукового знання. Коли проблемне

поле науки експліковане, неминуха відсутність деяких дослідницьких джерел не буде фатальною – вони можуть бути легко віднайдені в ході наукового пошуку.

Музеологічний полюс міркувань представлений у дослідженні А.О. Сошнікова [9]. З одного боку, науковець підкреслює важливість «софт скілз», високого рівня культурного капіталу музейника, його мультизадачність, кроскомпетентність та обізнаність в усіх наукових галузях, що є профільними для музеїв. На жаль, в реальності цього досягти неможливо навіть за умови навчання протягом усього життя. В такому випадку, можна так і не приступити до роботи в музеї, через перманентну відсутність достатнього рівня готовності до професії.

Міркування А. Сошнікова спрямовані проти егалітарного – побутового ставлення до розуміння музейної роботи. Справді, воно є необґрунтовано примітивізованим, а, подекуди, відверто філістерським. Вважається, що це доволі проста інституція, для задовільної роботи в якій згодиться будь-хто (при тому, що навіть відвідування музею потребує особливої підготовки). Керувати музеями, виходячи із такої оптики, можна довірити бадьорій людині, схильній до маніакальної імітативної самопрезентації та екзальтованої переоцінки власних досягнень. Або ж менеджеру всього і вся, що є «міцним господарником». Фаховість, котра невіддільна від високих моральних та етичних якостей, інтелектуальної сміливості, за рідкісними винятками, зазвичай, відходить на задній план. Звісно, наслідки халатності в музейній справі не такі промовисті як в атомній енергетиці, проте вони матимуть руйнівні наслідки для соціокультурної екосистеми. На виправлення прорахунків у сфері музейних репрезентацій культури не буде достатньо і століть.

Цивілізаційні відставання, зумовлені рецесією або стагнацією культурного капіталу, відповідно до ефекту Матвія, перетворюють цілі національні спільноти на «вічних» аутсайдерів. Втрата власних культурних просторів, форпостами яких є, зокрема, музеї, тягне за собою розмивання ідентичності, що має цілком неабстрактні перспективи – аж до військової агресії та геноциду.

Вважаючи підготовку фахівців-музеологів ключовою для розв'язання окреслених вище проблем, А.О. Сошніков приходить до думки, що музейницьке навчання має базуватися, з одного боку, на жорсткій селекції учасників дидактичного процесу (готовність до самонавчання й інтелектуальної суб'єктності)

та прагматичному, по суті, мілітарному підході (*термінологія* — *С.Р.*), котрий відкидає все, що не спрацює на практиці. Завдяки такому навчанню, отримавши диплом, випускник ЗВО одразу поринає у роботу, а не підводить колег своєю недостатньою компетентністю, яку треба надолужувати.

Дослідник висловлює переконання, що музеологія не повинна мати на меті теоретизування заради теоретизування. Водночас, бакалаври й магістри повинні вміти мислити стратегічно про заклад, в якому працюють, бачити його специфіку, а також розуміти музей як культурне явище. З міркувань А. Сошнікова можна зробити висновок, що культурологія може виконати функцію генералізації розрізненого профільного знання. Крім того, ключовим для музейника науковець вважає «аристократизм духу», що безпосередньо залежить від культурного капіталу. Таким чином, культурологія є інструментом його накопичення.

Зрештою, у запропонованому підході вгадується дьюївський прагматизм, коли все знання постає як прикладне, але не до теорії, а до практики (до речі, продуктивність прагматизму для музеєзнавства підкреслював ще куратор А. Дорнер в середині ХХ ст.) [5]. Втім, К. Поппер, звертав увагу на те, що, справді, дуже зручно перетворювати всі теорії на прикладні інструменти, звісно, за умови, що якщо хтось перед тим вже створив самі інструменти. Але якщо абсолютизувати концепцію Дьюї, жодних теорій більше розробити не вдасться, бо для чистого теоретизування інструментів вона не передбачає.

Доцільно, вслід за П. Бурдье, не розглядати поділ на теорію і практику надто буквально, а лише як «схоластичну диспозицію» [2]. Варто не відкидати залежність прикладного знання від фундаментального, та виходити із габітуальності музеєзнавства. Згідно з якою теорія – це не «шум» безплідних розумувань, а необхідна передумова високої компетентності музейного працівника. Його здатності висувати гіпотези та перевіряти їх. Враховуючи це, можна уникнути функціоналізації музейництва, що тягне за собою втрату його призначення (сенсу). Цей стан М. Фер назвав музейницькою «деменцією». Оскільки культура – це смисли, а культурологія – це наукове дослідження смислів, зближення музейного та

культурологічного габітусів виглядає перспективним.

Я. Долак [13] в своєму дослідженні проникливо вказує на актуальні тенденції розвитку музеології (музеєзнавства) та її місце в системі наук. Науковець, фактично, відкидає позицію Шоли про вихід музеології за межі музейної інституції як необхідну передумову її подальшого розвитку. Долак розглядає науку в цілому як еволюційну екосистему, де кожна галузь посідає власну нішу, тож, музеології не треба силуватися стати тим, чим вона не є, і зосередитися на власній специфікації – створенні «доданої вартості» до музейного досвіду (музеологія і практичне музейництво співвідносяться приблизно як фундаментальні природничі науки та прикладна інженерія).

Разом з тим, дослідник зазначає, що, на його думку, музеологія є частиною загальної культурології в частині дослідницького поля музейної (музейницької) культури (котра, як можна зрозуміти, охоплює інституційну музейну культуру, й, заразом, культуру музейних відвідувачів, а також специфічний суспільний запит, спрямований музеям). В основу музейної культури Долак, віддаючи належне своїй науковій школі, покладає схоластичне поняття музеальності З. Странського [14]. Воно, попри свою низьку гносеологічну спроможність, втім, є популярним серед науковців Центральної та Східної Європи, надаючи музейництву позірної філософської глибини.

Загалом Долак констатує слабкість зв'язків між культурологією та музеєзнавством, водночас, звертаючи увагу на подібність сценаріїв їхнього розвитку. З іншого боку, ці слабкі зв'язки (що, насправді, можуть бути і продуктивними) виникають у музеології також із рештою соціогуманітарних дисциплін (передусім, з історією та іншими профільно-музейними галузями), котрі, як зазначає Долак, врешті-решт, все одно синтезуються в культурології. Таким чином, ризоматичні зв'язки культурології та музеєзнавства виявляється глибшим, ніж постулює словацький дослідник.

Науковець звертає увагу на дефрагментованість музеологічного габітусу на музейний та університетський виміри. Їхня консолідація, з точки зору Долака, можлива за тієї умови, що музеологія, інституційована вищою школою, перебуватиме із практичним музейництвом у фундаментально-прикладній диспозиції. Для цього вчений реанімує музеографію у новій іпостасі – як галузь досліджень музейницького досвіду.

Еволюційний підхід Долака не враховує ускладнення системи за рахунок вже існуючих елементів: наука про культуру та музеєзнавство в межах метакультурології можуть зайняти особливу сциєнтичну нішу. Очевидне, на перший погляд, твердження про те, що музей є культурною інституцією, сприймається багатьма лише як гасло. Профільність музеїв пов'язують не з соціокультурними сферами, а з науковими дисциплінами, що відсилає до давньої чехословацької дискусії про статус музеєзнавства в контексті «повноправних» профільних «музейних» наук [6], або ж і, взагалі, до уайтівського тлумачення музеології. Позбутися рамки цього дискурсу можна за допомогою інституційної культурології, котра досліджує сенси культурних та соціокультурних інститутів. До речі, саме музей можна розглядати як чи не єдиний, власне, культурний заклад, котрий працює з репрезентаціями культури [5], без яких культурологія є аморфною дисципліною.

Окремою гілкою культурологічного дискурсу є есхатологічний песимізм. Один із його яскравих представників С.Д. Безклубенко [1] переконаний, що культурологія має виразні риси тієї національної спільноти, в середовищі якої вона розвивається. Водночас, дослідник висловлює переконання, що суб'єктивні особливості, притаманні деяким націям, руйнують об'єктивну природу науки. З цього можна зробити висновок, що або культурологія як наука в принципі неможлива (бо всі нації мають свої особливості), або ж існують культурологічні й некультурологічні нації (цілком у гегельянсько-марксистському дусі).

Виходячи із цього, вчений критикує недоліки, власне, «української культурології», серед яких, чільне місце посідає недостатнє усвідомлення стихійного характеру розвитку культури, а, отже, і жалюгідність спроби наївного культурного інструменталізму. Також Безклубенко звертає увагу на те, що бюрократична логіка суперечить логіці формальній, що призводить до усталення та мультиплікації примітивного розуміння культурології, що, між іншим, виявляється на рівні нормативного визначення науково-освітніх галузей та взаємозв'язків між ними, чудернацького неймінгу навчальних та наукових закладів та їхніх структурних підрозділів. Отже, культурологічний габітус, принаймні, в Україні, є недосформованим, еkleктичним, дезорганізованим,

дезорієнтованим та, врешті-решт, прямує до свого остаточного занепаду.

В цілому, науковець виходить із філософського підходу, відповідно до якого достатньо спростувати певні ідейно-теоретичні постулати та запропонувати їм альтернативу (у Безклубенка вона заснована на вітгенштейнівській схоластиці та пуристично-ортодоксальному марксизмі), щоб вони зникли із суспільної практики, тобто підмінити реальний світ міркуваннями про нього. Проте, філософські концепції, після виходу із мисленнєвої філософської лабораторії стають автономними, викривлюючись практикою та переживаючи карколомні метаморфози імплементації. Тому розвиток культурології передбачає не лише формування критичного погляду на культуру, а й віднайдення релевантних засобів впливу на неї, котрі, втім, виключатимуть недоліки наївного інструменталізму й спиратимуться на надійну емпіричну базу.

Ще один песиміст, О.В. Кравченко [10, 11], також вважає, що розвиток культурології безпосередньо залежить від переходу зі статусу локально-національної дисципліни у статус універсального наукового знання. Дослідник слушно акцентує увагу на мімікрійному характері української культурології, викликаного її, по суті, радянським походженням. Як і для будь-якого стартапу, для розвитку науки про культуру важливим є період формування, після якого внести кардинальні зміни майже неможливо. Кравченко звертає увагу на нездоланий розрив між концепцією культурології Л. Уайта і її радянською іпостассю. Остання мала реалізувати цілком прагматичні прагнення представників пострадянського соціогуманітарного знання уникнути «люстрації» за рахунок «культурологічного ребрендингу» (зауважимо, що камуфлювання пропагандистського бекграунду забезпечувалося мімікрією до широкого різноманіття дисциплін соціального та гуманітарного профілю, не лише науки про культуру).

Зрештою, не варто дивуватися відсутності професійно-практичного втілення культурології, оскільки партійна пропагандистська інституційна інфраструктура була демонтована в зв'язку з її несумісністю із новими суспільними реаліями. Тож можна було очікувати трансформацію культуролога-практика у маркетолога, піарника, рекламіста, політтехнолога, лобіста та ін., що, зрештою, частково і відбулося, а

культурології залишився лише непривабливий «культурорганізатор» з класифікатора професій (фах, що перебуває на межі зникнення). Кравченко небезпідставно вважає, що наведені форми практичної діяльності укорінені у соціальну кон'юнктуру, в той час як наука, хоч і корелює свою діяльність із суспільним запитом, все ж розвивається за власними – пізнавальними – закономірностями. В цілому, науковець вважає, що в тридцятилітній «лабораторії» української культурології, особливо, в її науковому треді, накопичено досить багатий досвід «проб і помилок», котрі, на жаль, поки не можна трансформувати у позитивний досвід. Ці міркування цілком суголосні ситуації в музеєзнавстві.

В зв'язку з цим, Кравченко пропонує продовжити спостереження за галуззю, намагаючись підкоригувати її дослідницький рух в сторону традиційної науки, або ж сміливо йти шляхом постдисциплінарності [11], що близький до міркувань Т. Шоли про майбутнє музеології. Проте, в габітуальному трикутнику, на вершинах якого розмістилися університетське навчання, наука (університетська і позауніверситетська) та практика, Кравченко віддає перевагу сцієнтичному складнику.

Важливо зауважити, що науковець підкреслює, що далеко не усі дослідження, в яких згадується культурна тематика є культурологічними. До подібних висновків, до речі, приходять і Долак, звертаючи увагу на те, що значна кількість публікацій, де серед ключових слів є «музей», насправді, не належать до музеології. В зв'язку з цим, виникає суперечлива ситуація: з одного боку, ні культурологія, ні музеологія не можуть себе відформатувати зсередини через інерцію свого походження. З іншого, зовнішнє дослідницьке міждисциплінарне поле, що виникає довкола предметів цих наукових галузей, не сприяє їхній диференціації, а, навпаки, розмиває їхню дисциплінарну ідентичність. Проте габітуси цих дисциплін мають і відмінності: в музеології спостерігається взаємне відособлення теорії від практики. У випадку культурології – пропоноване практичне поле виглядає чужорідним або й, взагалі, зникає, перетворюючи її на аудиторну дисципліну [3], лише опосередковано пов'язану з реальним життям.

І Кравченко, і Долак не беруть до уваги емерджентного характеру культури, котра виникає скрізь, де постає проблема визначення сенсу. Тобто її предмет, виявляється, є досить вузьким, а об'єкт – непересічно широким.

Водночас, культурологія не виступає ні парасольковим поняттям для соціогуманітарних галузей, ні їхнім стрижнем. Вона може стати вираженням міждисциплінарності соціогуманітарного знання. Проте «песимісти» схильні до встановлення міждисциплінарних ієрархій та, як не дивно, виявляють прихильність інбридингу та інцесту в системі наукових спеціальностей, звужуючи горизонт культурології. При цьому, міждисциплінарна специфіка культурології, насправді, вислизає з їхньої уваги, а відповідна теза існує лише як порожня констатація. Тому Кравченко не схильний відносити музеєзнавство до культурологічного знання, тим більше, надавати йому там чільне місце.

В зв'язку з цим, варто згадати міркування соціального біолога Е. Вілсона, котрий вважав, що успішний розвиток науки вимагає конвергенції природничого та соціогуманітарного знання, оскільки їхнє розділення є штучним, бо в їхній основі так чи інакше лежить людська творчість. Наука повинна ставати все складнішою: не в плані розуміння, а в сенсі розгалуженості та багатоманітності зв'язків. При цьому, більшу схильність до синтетичності, на думку науковця, мала б виявляти саме гуманітаристика. Проте, в реальності, вона так само є роздробленою і фрагментованою. Ця галузь нагадує поодинокі острови, які рідко поєднуються у архіпелаги. Міждисциплінарний синтез міг би початися з чогось малого, зокрема, тісної взаємодії культурології та музеєзнавства. Проте наукові спільноти схильні до захисту своєї території. Наприклад, проводячи культурологічні конференції в музейних посеред музейних експозицій, вони «не помічають» самої можливості міждисциплінарного зв'язку. Це саме стосується і освітніх програм за спеціальністю В 12, котрі коригуються через спеціалізації, що належать до однієї із половин «Культурології та музеєзнавства».

Синтетичний підхід до гуманітарії демонструє Могилянська школа культурології [3]. Не приховуючи свого статусу «башти зі слонової кістки», її представники, що підтримують чи не найвищий в Україні рівень пізнавальної активності, уподібнюються, скоріше, до «Вежі Саурана», котра має визначальний вплив на культурологічний дискурс. Могилянській школі не притаманна схоластика, а лише суворий погляд на реалії. Тому їхні спостереження та реєстрація змін в гуманітаристиці в цілому та культурології зокрема, є достатньо точними. В рамках

«аудиторної лабораторії» могилянці досліджують динаміку фронтірної взаємодії культурології із психоаналізом, візуальними мистецтвами, семіотикою, полідисциплінарною сферою інтерпретації текстів та артефактів. Звертає на себе увагу й вихід на наукове осмислення досвіду когнітивних протистоянь. Робляться спроби теоретичного узагальнення цивілізаційних зіткнень. Важливим є також напрям взаємодії культурології та технології.

Можна констатувати наявність і музеологічного напрямку могилянської школи, але він представлений, переважно, стереотипно. Фронтір між культурологією та музеєзнавством не розглядається з позиції асиміляції. Музейництво не трактується могилянцями як основна культурологічна практика, попри емпіричні підтвердження й відсутність спростувань цієї тези. Продовжуючи толкові метафори, можна описати цю ситуацію як добровільну відмову від «владарного єдинокільця», бо ж музейництво створює культурні репрезентації, котрі втілюють культуру, і, як наслідок, можуть змінювати соціальні патерни. Могилянці ж лишають собі лише спостереження, без активних практичних дій щодо трансформації культури. Зрештою, культурологія постає тут як інтелектуальне «розширення» або «патч» для тих, хто хоче його здобути. Таким чином, культурологія, на жаль, самоактуалізується як факультативне, а не соціально значуще явище.

Відкидання музеєзнавства спричинене ігноруванням спадщинної редукції культури. Без неї вона постає надто абстрактною. Саме тому пошук дефініції культури є малопродуктивним, оскільки кожен дослідник мислено конкретизує визначення, котре залежить від цілком конкретного, персонального, часто, унікального, культурного авторського досвіду. Якщо ж розглядати історико-культурну спадщину як втілення культури, а саму культурологію як її інтерпретацію з метою пошуку смислів, то без музеєзнавства ця дисципліна не має майбутнього. Проте, як показала верифікація концептуальних підходів до трактування потенціалу міждисциплінарної конвергенції культурології та музеєзнавства в контексті соціогуманітарного наукового знання, ця взаємодія трактується по-різному. Зокрема, йдеться і про фактичну неможливість їхнього поєднання, викликану фундаментальними розбіжностями, насамперед, через гіперболізацію віртуальності культурології та

реалістичності музеєзнавства. Тож, необхідно узагальнити результати перевірки дискурсу про взаємовідносини культурології та музеєзнавства.

Наукова новизна дослідження. Існує усталене розуміння культурології та музеєзнавства. Культурологія, при цьому, ніколи не демонструвала реальної міждисциплінарності в розв'язанні наукових проблем, а, скоріше, запозичення дискурсів з інших дисциплін: філософії, антропології, соціології тощо. Водночас, музеєзнавство набуло настільки ригідної форми, канонічної наративності, що розриви між університетською дисципліною, теорією та практикою набувають ознак нездоланих прірв. Схоже, що йдеться, по-суті, про три окремі музеєзнавства (музеології). Отже, культурологія та музеєзнавство настільки віддалені одна від одної, що необхідно сформувати своєрідну рамку для їхньої взаємодії. Нею може стати метакультурологія – міждисциплінарна галузь, в рамках якої сформується інноваційний габітус, необхідний для синтезу теорії, практики і навчання на шляху до віднайдення інструментів перетворення культури, зокрема, через логоевристику (пошук смислів).

Всередині метакультурологічного фрейму взаємодія науки про культуру та музеєзнавства може набути різних форм. Він може поєднувати як процеси конвергенції, так і дивергенції, що може бути буде результатом зіткнення концептуальних каркасів культурології та музеології. Відтак, їхнє взаємопроникнення матиме різні наслідки для обох галузей. Серед них, *бістабільність (гомеостаз)* – рівноважний стан, коли кожна з дисциплін посідає свою нішу (наприклад, у диспозиції теорія – практика). Цей стан не характеризуватиметься глибоким взаємопроникненням. *Редукція (домінування)* – в результаті конкуренції одна із дисциплін, зрештою, асимілює іншу. *Бриколаж (симбіоз)* – гетерархічне поєднання елементів обох дисциплін, що спрямовані на розв'язання конкретних проблем, наприклад, формування культурних ідентичностей. В даному випадку бриколаж розглядається як відкрита система, до якої можуть доєднуватися елементи й інших дисциплін. Тут не йдеться про реалізацію чітко окресленого проєкту синтезу культурології та музеєзнавства. Мовиться про ситуативне ладнання, що має на меті віднайдення ніші для габітусу кураторства смислів, що знаходять своє втілення у культурних репрезентаціях. Для

міждисциплінарної метакультурології більш релевантним є саме бриколаж.

Висновки. Верифікація концептуальних підходів до трактування потенціалу міждисциплінарної конвергенції культурології та музеєзнавства в контексті соціогуманітарного наукового знання продемонструвала його недооцінку, спричинену стереотипним мисленням про музеї зокрема і спадщину в цілому, а також цеховою самоідентифікацією науковців з обох боків. Дослідження показало, що очікування від гносеологічного потенціалу і культурології, і музеєзнавства, взятих окремо, є завищеними, оскільки обидві ці науки знаходяться на ранній стадії свого формування. Якщо проводити аналогії, вони подібні до медицини в часи Епохи Відродження, коли перспективні інноваційні

підходи розглядалися фаховою спільнотою як єретичні, проте практика формувала запит на нагальні зміни. Водночас, і культурологія, і музеєзнавство за цей час накопичили значну кількість тупикових відхилень, які вже не можна виправити. Це саме стосується і галузей знань, що традиційно звертаються до культурної проблематики. Конвергенція культурології та музеєзнавства, що вже намічена в рамках міждисциплінарних досліджень культурних та соціокультурних інститутів, сприятиме виходу зі стану стагнації зазначених дисциплін. Насамперед, йдеться про створення поля метакультурології, що врахує негативний досвід габітуального розвитку науки про культуру та музеєзнавства, та накреслить нові напрями їхнього поступу.

Для наочності, метакультурологічний габітус можна представити у вигляді таблиці

Таблиця 1

Габітуальна структура метакультурології

Метакультурологія		
Наука про культуру	Музеологія	Мистецтвознавство
Кураторство, культурно-мистецька експертиза		

Мистецтвознавчий компонент метакультурології є важливим напрямом подальших досліджень. Він має генетичні зв'язки з музейництвом. А в контексті культурології, візуальна культура (в межах якої особливе місце посідають музейні репрезентації) є значущим втіленням сенсів, а, отже, і специфічними предметом наукової розробки.

Література

1. Безклубенко С. Д. Культурологія в сучасній Україні. Теоретично-сатирична повість у стилі Ногго з «Прологом», «Діалогами», «Епілогом» та макабричний «Кепськи-Endom». Київ, 2020. 245 с.
2. Бурдє П. Паскалівські медитації. Київ, 2024. 608 с.
3. Культурологія: Могилянська школа: колективна монографія. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/collections/97297cbf-cea0-49c3-be5e-50fd711eeaa6> (дата звернення: 10.07.25).
4. Пухнер М. Культура. Оповідь про нас, від наскельного живопису до музики кейпопу. Київ, 2024. 400 с.
5. Руденко С. Б. Музей як технологія. Київ, 2021. 436 с.
6. Руденко С. Б. Музейна пам'ятка: соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей. Київ, 2012. 120 с.

7. Руденко С. Б. Український спадщинний дискурс поразки російської ідентичності. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a19a1da9-d7c4-4f67-9090-5bab2be7933d/content> (дата звернення: 10.07.25).

8. Сабадаш Ю. С. Дослідницький простір української культурології: витoki, сучасний стан, перспективи. Київ, 2025. 236 с.

9. Сошніков А. О. Стратегії розвитку сучасної музеологічної освіти // Двадцять дев'яти Сумцовські читання: збірник матеріалів наукової конференції «Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій», присвяченої збереженню національної пам'яті в умовах війни, 18 квітня 2023 р. / Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова. Харків, 2023. С. 24-30.

10. Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів / За заг. ред. Ю. С. Сабадаш. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Volkov_Serhii_Mykhailevych/Suchasna_kulturolohiia_aktualizatsiia_teoretyko-praktychnykh_vymiriv.pdf (дата звернення: 10.04.2025).

11. Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики / За заг. ред. Ю. С. Сабадаш. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Suchasna_kulturolohiia_postmodernizm_u_lohitsi_rozvytku_ukrainskoi_humanistyky.pdf (дата звернення: 10.04.2025).

12. Chung U.S.S. Museology and Theoretical Discourse. Bratislava, 2020. 128 p.

13. Dolák J. Museology and its Theory. URL: <https://www.tmbno.cz/wp-content/uploads/2022/03/M>

useology-and-Its-Theory_e_book.pdf (дата звернення: 10.04.2025).

14. Dolák J., Šobánková P. Museum Presentation. URL: https://www.researchgate.net/profile/Petra-Sobanova/publication/336020691_Museum_Presentation/links/5d8b199792851c33e938c167/Museum-Presentation.pdf (дата звернення: 10.04.2025).

15. Open Kurbas. URL: <https://openkurbas.org/> (дата звернення: 10.07.25).

16. Šola T. S. Eternity does not live here anymore. A Glossary of Museum Sins. Zagreb, 2012. 312 p.

17. Šola T. S. Public memory in a deluded society. URL: https://icofom.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/18/2022/11/2022_tomislav_sola_public_memory.pdf (дата звернення: 10.04.2025)/

18. White L.A. The Science of Culture. A study of Man and Civilization. New York, Grove Press, Inc. 1949. 470 p.

References

1. Bezklubenko, S. D. (2020). Culturology in Modern Ukraine. A Theoretical and Satirical Novel in the Style of Horror with a 'Prologue', 'Dialogues', 'Epilogue', and a Macabre 'Bad-End'. Kyiv [in Ukrainian].

2. Bourdieu, P. (2024). Pascalian Meditations. Kyiv [in Ukrainian].

3. *Cultural studies: Mohylianska school (Collective monograph)*. Retrieved July 10, 2025, from <https://ekmair.ukma.edu.ua/collections/97297cbf-cea0-49c3-be5e-50fd711eaa6> [in Ukrainian].

4. Puchner, M. (2024). Culture. A Story About Us, From Cave Painting to K-Pop Music. Kyiv [in Ukrainian].

5. Rudenko, S. B. (2021). Museum as Technology. Kyiv [in Ukrainian].

6. Rudenko, S. B. (2012). Museum Artifact: Sociocultural Essence and Place in the System of Historical and Cultural Values. Kyiv [in Ukrainian].

7. Rudenko, S. B. (2024). Ukrainian Heritage Discourse of the Defeat of Russian Identity. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bits/treams/a19a1da9-d7c4-4f67-9090-5bab2be7933d/content> [in Ukrainian].

8. Sabadash, Yu. S. (2025). Research Space of Ukrainian Culturology: Origins, Current State, Prospects. Kyiv [in Ukrainian].

9. Soshnikov, A. O. (2023). Strategies for the Development of Modern Museological Education. Twenty-ninth Sumtsov Readings: Collection of materials from the scientific conference 'Museum in the Global World: Innovations and Preservation of Traditions', Dedicated to the Preservation of National Memory in Wartime Conditions, April 18, 2023 (pp. 24–30). Kharkiv [in Ukrainian]

10. Contemporary Culturology: Actualisation of Theoretical and Practical Dimensions. (2019). Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Volkov_S_erhii_Mykhailovych/Suchasna_kulturolohiia_aktualizatsiia_teoretyko-praktychnykh_vymiriv.pdf [in English].

11. Contemporary Culturology: Postmodernism in the Logic of Ukrainian Humanities Development. (2021). Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Suchasna_kulturolohiia_postmodernizm_u_lohitsi_rozvytku_ukrainskoi_humanistyky.pdf [in English].

12. Chung, U. S. S. (2020). Museology and Theoretical Discourse. Bratislava [in English].

13. Dolák, J. (2022). Museology and its Theory. Retrieved from https://www.tmbnro.cz/wp-content/uploads/2022/03/Museology-and-Its-Theory_e_book.pdf [in English].

14. Dolák, J., & Šobánková, P. (2018). Museum Presentation. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Petra-Sobanova/publication/336020691_Museum_Presentation/links/5d8b199792851c33e938c167/Museum-Presentation.pdf [in English].

15. Open Kurbas. (n.d.). Retrieved from <https://openkurbas.org/> [in English].

16. Šola, T. S. (2012). Eternity does not Live here anymore. A Glossary of Museum Sins. Zagreb [in English].

17. Šola, T. S. (2022). Public Memory in a Deluded Society. Retrieved from https://icofom.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/18/2022/11/2022_tomislav_sola_public_memory.pdf [in English].

18. White, L. A. (1949). The Science of Culture. A Study of Man and Civilization. Grove Press, Inc. [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.05.2025
Отримано після доопрацювання 10.06.2025
Прийнято до друку 17.06.2025